

Գ. Ա. ԱՐՇԱԿՈՒՆԻ

ԽՈՇՈՐ ՅԵՂՋՅՈՒՐԱՎԻՐ
ԱՆԱՍՈՒՆԻ ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼՅՈՋԸ
(ՊԱԼԱՐԱԽՏԸ)

619

Ա - 92

ՀԱՅԴԵՏԶՐԱՏ

ՅԵՐԵՎԱՆ

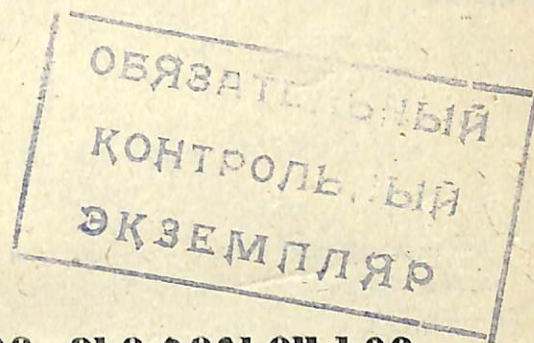
1939

04 AUG 2010

Գ. Ա. ԱՐՇԱԿՈՒՆԻ

619

Գ - 02

**ԽՈՇՈՐ ՑԵՂՋՅՈՒՐԱՎՈՐ
ԱՆԱՍՈՒՆԻ ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼՅՈՂԸ**

(ՊԱԼԱՐԱԽԸ)

ZU8M6SZRUS

ՅԵՐԵՎԱՆ

1939

8319

253
410

Туберкулез кр. рог. скота
Гяв. Арм. ССР, Ереван, 1980 г.

Այս հիվանդութեան հարուցիչները «առաքելա-
կողի ցուպիկ» կոչված միկրոբներն են: Այդ միկրոբներն

անտեսանելի յեն: Տեսնել կարելի չե նրանց միայն
մանրադրտակ կամ միկրոսկոպ կոչվող գործիքով:

Տուբերկուլյոզի միկրոբը հայտաբերել է գերմա-
նացի գիտնական ՌՈՐԵՐՏ ԿՈՆԸ 1882 թ.: Դրա հա-
մար այդ միկրոբներն անվանում են նաև «ԿՈՆԻ
ցուպիկներ»:

Յեթե միկրոսկոպով տուբերկուլյոզի միկրոբներին
դիտելու լինենք, կտեսնենք, վոր նրանք բարակ ցու-
պիկներ են, ծայրերը կլոր, բարակ թաղանթով շրջա-
պատված:

Տուբերկուլյոզի ցուպիկներն արտաքին գործոննե-
րի հանդեպ բավական դիմացկուն են: Անասունի արտա-
թորանքի մեջ վոչնչանում են միայն 13 օրից: Հի-
վանդ կենդանու խորխի մեջ կարող են ապրել նույն-
նիսկ մինչև 4 ամիս: Ընդհանրապես խոնավ միջավայ-
րերը տուբերկուլյոզի միկրոբների համար նպաստա-
վոր են: աղաչիսի պայմաններում նրանք իրենց գոյու-
թյունը կարող են պահպանել 13-ից 30 օր և ավելի:

Սակայն բարձր ջերմությունը շատ արագ է վոչնչ-
նացնում այդ միկրոբներին: Հում կաթի մեջ նրանք
կարող են ապրել 10 օր, իսկ յեռացնելիս 2-3 րոպե-
յում վոչնչանում են: Արեգակի ուղղակի ճառագայթ-
ները նրանց սպանում են մի քանի ժամվա ընթաց-
քում: Ախտահանիչ նյութերի թույլ լուծույթները շատ
հեշտությամբ են նրանց վոչնչացնում, որինակ՝ կար-
բոլաթթվի 5% լուծույթը, կրաջուրը, տուբերկուլյոզի
ցուպիկներին սպանում են 5 րոպեյում:

2. ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼՅՈԶԻ ՏԱՐԱԾՈՒՄԸ ՈՒ ՆՐԱ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Տուբերկուլյոզը, մասնավորապես խոշոր յեղջուրա-
վոր անասունի տուբերկուլյոզը, ինչպես նաև մարդ-
կանց տուբերկուլյոզը, տարածված է բոլոր յերկրնե-
րում: Բացառություն չի կադում նաև Խորհրդային
Միությունը:

Հայաստանի մի շարք շրջաններում նույնպես կա
տուբերկուլյոզ:

Տուբերկուլյոզը պատկանում է այն հիվանդու-
թյուններին շարքին, վորոնք իրենց հասցրած վնասով
գերազանցում են գյուղատնտեսական կենդանիների
մյուս հիվանդություններին:

Խոշոր յեղջուրավոր անասունի տուբերկուլյոզի
հասցրած տնտեսական վնասը կայանում է նրանում,
վոր տուբերկուլյոզով վարակված կենդանիները ժամա-
նակից շուտ հարկադրաբար խոտանվում են, վորով
խոշոր յեղջուրավոր անասունի կյանքի տեւողությունը
կարճանում է, և դրա հետևանքով ել դժվարանում է
առողջ մատղաշների բուծումը, հիվանդ կենդանին նի-
հարում է, կաթնատվությունը պակասում է, մորթելու
դեպքում նրանց միսը մասամբ կամ ամբողջապես
խոտանվում է, կովերը յերբեմն ստերջ են մնում, կամ
վիթում են, հիվանդ կովերի կաթով կերակրված հոր-
թերն ու խոզերը նույնպես վարակվում են տուբեր-
կուլյոզով: Այս բոլորը, ինչպես տեսնում ենք, հակա-
յական տնտեսական վնաս են հասցնում ժողովրդական
տնտեսությանը՝ խոչընդոտ հանդիսանալով սոցիալիս-
տական անասնապահության զարգացմանը:

Բացի իր հասցրած անտեսական ֆլախից, տուբերկուլյոզը, մասնավորապես խոշոր յեղջուրավոր անասունի տուբերկուլյոզը, ինչպես վերևում ասացինք հիվանդ կենդանուց անցնում է մարդկոց, մասնավա ն յերեխաներին, հիվանդ կովի հում կաթի միջոցով։ Այդ պատճառով ել հաշվի առնելով խոշոր յեղջուրավոր անասունի տուբերկուլյոզի հասցրած չաբիքը, այս հիվանդության դեմ պայքարն անհրաժեշտ է իր ժամանակին տանել, բայց այդ մասին կխոսենք հետո։

3. ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼՅՈՋԻ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ

Տուբերկուլյոզի պատճառ, ինչպես վերելում ասացինք, հանդիսանում են տուբերկուլյոզի ցուպիկները, վորոնք բնության մեջ առանց կենդանական որդանիզմի չեն կարող իրենց գոյությունը պահպանել։ Յեթե բնության մեջ մի վորեւ տեղ տուբերկուլյոզի բացիլներ են գտնվում, դրա պատճառը միայն այն է, վոր նրանք այնտեղ տուբերկուլյոզով հիվանդ կենդանուց են ընկած լինում։ Անհրաժեշտ է նշել, վոր տուբերկուլյոզով տառապող կենդանիներից միջ բոլորը վարակ տարածելու բնգունակ են։ վարակը կարող են տարածել միայն նրանք, վորոնք տառապում են այսպես կոչված բաց տուբերկուլյոզով, այսինքն՝ այն անասունները, վորոնց տուբերկուլյոզի ոջախներն արտաքին աշխարհի հետ ուղղակի հաղորդակցություն են ունենում։

Սակայն վոչ բոլոր դեպքերում առողջ կենդանու որդանիզմը մտնող տուբերկուլյոզի ցուպիկները կարող

են տուբերկուլյոզ առաջացնել։ Մի շարք պայմաններ կենդանու որդանիզմը թուլացնելով, տուբերկուլյոզի զարգացման համար նպաստավոր հող են ստեղծում։

Մի շարք հիվանդություններից անասուններն այնքան են թուլանում, վոր նրանց որդանիզմը տուբերկուլյոզի ցուպիկներ մտնելու դեպքում նրանք շատ հեշտությամբ հիվանդանում են տուբերկուլյոզով։

Կովերի անկանոն և վատ պահպանումը, նեղ, մութ, խոնավ շենքերը, նրանց խիստ տրամադրում են տուբերկուլյոզով հիվանդանալու։ Ամբողջ տարին գոմի մեջ պահելը, կամ ձմեռ ժամանակ բոլորովին գոմից դուրս չհանելը, անասուններին վատորակ կամ քիչ աննդարար կերով կերակրելը նույնպես նպաստում են նրանց տուբերկուլյոզով հիվանդանալուն։

Ապացուցված է, վոր կովերը տուբերկուլյոզով վարակվում են գլխավորապես ձմեռ ժամանակ գոմերում, յերբ առողջ կենդանիները շփման մեջ են գտնվում հիվանդների հետ։ Ընդհակառակը, ամառը արոտավայրերում վարակը հիվանդ անասունից առողջին դժվարությամբ է անցնում։ Բացությա պայմաններում վարակի տարածման հնարավորությունն ավելի քիչ է, վորովհետեւ հիվանդ կենդանուց այլևայլ ճանապարհով՝ մեզի, աղբի և այլ միջոցներով դետին ընկած տուբերկուլյոզի ցուպիկներն արագորեն վոչնչանում են արեգակի լույսի ազդեցության տակ։ Այս պատճառով իրենց ժամանակը միշտ արոտավայրերում անցկացնող անասունների համար տուբերկուլյոզը համարյա անծանոթ է։

Այն գոմերում, վորտեղ տուբերկուլյոզը շատ է տարածված, տուբերկուլյոզի բացիլները նստում են

խմելու ջրի, կերի մեջ և առողջ անասուններն աղբյուրի կեր ուտելով, կամ խմելով վարակված ջուր, վտարակվում են տուբերկուլյոզով:

Այն կարծիքը, վոր էբրե թե տուբերկուլյոզով հիվանդանում են միայն արտասահմանից բերված անասունները, սխալ է, վորովհետև տեղական անասունների մեջ ել տուբերկուլյոզով հիվանդանալու դեպքեր քիչ չեն:

Տուբերկուլյոզով վարակումը կախված է նաև անասունի, հասակից և նրա ոգտագործումից. վորքան կենդանին յերիտասարդ է, այնքան նա զգայուն է վարակման հանդեպ, սակայն վորովհետև հիվանդության ընթացքը խրոնիկ է, այդ պատճառով հիվանդությունը հայտնաբերվում է ավելի մեծահասակ անասունների մեջ:

Շատերը կարծում են, վոր տուբերկուլյոզը ժառանգական կերպով է փոխանցվում, բայց դա սխալ է: Ապացուցված է, վոր տուբերկուլյոզով հիվանդ կովերից ծնված հորթերը առողջ են մնում, յեթե նրանք ծնվելու հենց առաջին որվանից իրենց մորից բաժանվում են և կերակրվում առողջ կովի կաթով: Ժառանգական տուբերկուլյոզ կարող է տեղի ունենալ միայն այն դեպքում, յերբ պտուղը վարակվում է մոր արգանդում, իսկ այդ հնարավոր է, յեթե կովը սեռական որգանների տուբերկուլյոզ ունի:

Հորթերի և խոզերի տուբերկուլյոզի պատճառը հաճախակի հանդիսանում է նրանց վարակված կաթով կերակրելը: Յեթե նույնիսկ առողջ կովի կաթը հավասարաչափ խառնվի հիվանդ կովի կաթի հետ, այդ դեպքում կվարակվի ամբողջ կաթը և տուբերկուլյոզի ցու-

ցիկները վոջ թե կաթի սերի, այլ շիճուկի մեջ կլինեն:

Այս բոլոր ասածներից հետեվում է այն, վոր տուբերկուլյոզի մեջ տուբերկուլյոզի տարածման առաջնաունելու համար անհրաժեշտ է վերոհիշյալ պատճառները վերացնել, առանձին ուշադրություն դարձնելով, վոր հոտի համալրման ժամանակ նրա մեջ տուբերկուլյոզով վարակված անասուններ չմտնեն, ամենախիստ հսկողություն սահմանել անասունների կերակրման և պահպանման վրա՝ թույլ չտալ կերակրել տուբերկուլյոզից կտակածելի կերերով, պահպանել զոոհիգիենիկ պայմանները, ինչպես նաև կենդանիները նորմալ կերպով շահագործել:

Նկատի ունենալով, վոր անասունի տուբերկուլյոզը մասսայական հիվանդություն է և մասնավորապես ավելի խոշոր անտեսությունների հիվանդություն է, հետեվաբար մեր խորհրդային և կոլեկտիվ տնտեսութունները պետք է հատուկ ուշադրություն դարձնեն նախազգուշական (պրոֆիլակտիկ) միջոցառումների կիրառման վրա:

4. ՎԱՐԱԿԻ ՏԱՐԱԾՄԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐԶՆԵՐԸ

Տուբերկուլյոզի գլխավոր տարածողը, ինչպես արգեն ասված է, ամենից առաջ տուբերկուլյոզով հիվանդ անասունն է հանդիսանում, վորն իր արտադրած սեղրեաների և արտադրանքի հետ միասին արտադրում է նաև տուբերկուլյոզի բուցիլներ և տարածում է իր ջապատում:

Տուբերկուլյոզի տարածումը տնտեսության մեջ տեղի յե ունենում այնքան արագ, վորքան խիտ են

պահվում անասունները, վորքան կեղտոտ, խոնավ ու մութ են լինում շենքերը, բացակայում են մաքուր ողը և լավ կրակը:

Գոմի մեջ վարակը արագկերպով փոխանցվում է սկզբում այն կովին, վորն ավելի մոտիկ է կանգնած հիվանդին և ապա՝ աստիճանաբար մնացածներին:

Վարակումը կարող է տեղի ունենալ նաև, յեղբ հիվանդ կենդանին լիզում կամ հոտոտում է առողջին: Տուբերկուլյոզի տարածման մեջ մեծ դեր է խաղում նաև խնամող անձնակազմը, վորը սպասարկելով նախ հիվանդ անասունին, ապա անցնում է առողջին և իր ձեռքերով, վորտքերով, հագուստով նպաստում է հիվանդութան նորանոր անասունների փոխանցվելուն:

Այս պատճառով է, վոր հիվանդ անասուն հայտաբերելու դեպքում անհրաժեշտ է նախ առողջ անասուններին անջատել հիվանդներից, իսկ յերկրորդ՝ չթույլատրել, վոր միևնույն մարդը սպասարկի թե առողջ և թե հիվանդ անասուններին:

Տուբերկուլյոզով վարակումը տեղի յե ունենում թե վարակված ոգ շնչելու և թե վարակված կեր ուտելու միջոցով:

Ներշնչված ոգի միջոցով վարակումը տեղի յե ունենում այն գոմերում, վորտեղ տեղավորվում են թոքերով հիվանդ անասունները: Հազալիս կենդանին իր շուրջը տարածում է ջրի մանր կաթիլներ, վորոնց հետ միասին դուրս են գալիս նաև բացիլներ ու կեղտոտում են կերը, ջուրը, ցամքարը, պատերը և շենքում գտնվող ամբողջ ինվանտարը:

Ջրի կաթիլների հետ միասին այդ իրերի վրա նստած բացիլները նորից կարող են փոխորդ միջոցով

առ բարձրանալ և կենդանու շնչառութան միջոցով նրա թոքերն անցնել: Այս պատճառով հիվանդ կենդանիներին շրջապատող ողը միշտ վարակված է և առողջ կենդանին վարակվում է այդ ողը շնչելով, և այնքան շուտ, վորքան մոտ է լինում կանգնած հիվանդին:

Կերի միջոցով վարակվելու խնդրում մեծ դեր է կատարում հիվանդ կովերի կաթը, վորն անհամար բացիլներ է պարունակում, յեթե տրվում է հում վիճակում կամ ծծվում է կրծից:

Կենդանին վարակվում է նաև վարակված կեր ուտելու, վարակված ջուր խմելու և հիվանդ կենդանու լիզելու միջոցով:

Կերակրման միջոցով վարակվելու առիթ են ծառայում տուբերկուլյոզով հիվանդ կենդանու ներքին արգանները, վորոնք կենդանուն մորթելուց հետո խոտանվում են և առանց յեփելու տրվում են անասուններին (խոզերի), թե հիվանդին և թե առողջին միևնույն դույլով ջրելը կամ հիվանդ կենդանուց ավելացած կերն ու ջուրը առողջ կենդանուն տալը:

Հիվանդ կենդանիները խորխի, թուբի, կղկղանքի, մեզի և այլ արտաթորանքի միջոցով տուբերկուլյոզի բացիլներ են արտադրում և դրանով վարակում են վոչ միայն գոմի ու այնտեղ գտնվող իրերը, այլ նաև այն արոտավայրերը, վորտեղ նրանք արածում են, բայց վորովհետև տուբերկուլյոզի ցուպիկներն արհագրի ճառագայթների ազդեցութունից տրադ վոչնչանում են, այդ պատճառով հաճախ և ավելի շատ հիվանդներ ենք տեսնում գոմերում պահվող կենդանիների մեջ:

Խոշոր յեղջյուրավոր անասունների տուբերկուլյոզի տարածման այլ ճանապարհներից կարելի չէ հիշատակել զուգավորման ժամանակ տեղի ունեցող վարակումը, յերբ մեկ կամ մյուս անհատի սեռական գործարանները վարակված են լինում:

Իսկ կրծի վարակումը կարող է տեղի ունենալ տուբերկուլյոզի բացիլներով վարակված ցամաքների միջոցով:

Բացիլները ներս են մտնում պտուկների միջով և տարածվում են կրծի ավելի խոր մասերում:

Նկատի ունենալով, վոր խոշոր յեղջյուրավոր անասունը տուբերկուլյոզով վարակվում է միայն հիվանդ կենդանու շնորհիվ և խորխում, կղկղանքում, մեզում, կաթում գտնվող բացիլները միջոցով, վարակված կերն ուտելու կամ ողը շնչելու միջոցով, ուստի անհրաժեշտ է հիվանդ կենդանիներին ժամանակին հայտաբերել, նրանց առանձնացնել և վարակի տարածումը կանխելու համար համապատասխան միջոցներ ձեռք առնել, վարի մասին հետո կտեսնենք:

5. ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼՅՈՋԻ ԵՅՈՒԹՅՈՒՆՆ ՌԻ ՆՇԱՆՆԵՐԸ

Տուբերկուլյոզի ցուպիկները, լինի դա վարակված ող շնչելով, կամ թե վարակված կեր ուտելով՝ մոտենալով մարմնի մեջ, ավշային անոթների միջոցով անցնում են արյան մեջ և արյան շրջանառության միջոցով՝ մարմնի զանազան որդանները: Տուբերկուլյոզի բացիլներն ամենից ավելի նախընտրում են թոքերի հյուսվածքը. միկրոբներն անցնելով այնտեղ, սկսում

են աստիճանաբար բազմանալ և տարածվել ավելի խորքերը: Նրանք առաջացնում են պալարներ թե թոքերում և թե մարմնի այլ որդաններում: Պալարները սկզբում շատ մանր են, ցորենի հատիկի չափ, սակայն աստիճանաբար մեծանալով դառնում են նուշիսկ ընկույզի մեծության: Այս պալարներն իրենց մեջ պարունակում են մոխրագույն թարախ, վորը հետագայում դեղնագույն է դառնում: Այսպիսի հանգույցներ (պալարներ) հաճախ լինում են տուբերկուլյոզով հիվանդ կենդանիների ջճաթաղանթներում (վորովայնաթաղանթում, կրծքաթաղանթում), այդ հանգույցները իրար հետ միանալով դառնում են ավելի մեծ հանգույցներ և իրենց ձևով նման են մարգարտի: Յեթե տուբերկուլյոզի ցուպիկներն անցնում են արյան շրջանառության մեջ մեծ քանակությամբ, այդպիսի տուբերկուլյոզը սուր բնույթ է կրում, իսկ յեթե տուբերկուլյոզի ցուպիկներն անցնում են քիչ քանակությամբ, այդ դեպքում տուբերկուլյոզը լինում է խրոնիկ:

Բանի վոր տուբերկուլյոզը մեծ մասամբ խրոնիկ հիվանդություն է, այդ պատճառով նրա նշանները բազմազան են և կախված են որդանիզմի վարակման աստիճանից ու վարակված որդանից: Կարող է պատահել, վոր կենդանու որդանիզմի համար նպաստավոր պայմաններ լինելու դեպքում, տուբերկուլյոզի դարդացումը կանգ առնի, կամ նուշիսկ բոլորովին վերանա:

Տուբերկուլյոզի ընթացքը կարող է լինել միանգամայն աննկատելի, առանց վորեվի տեսանելի նշաններ իվորոնք ցույց տալիս հիվանդության գոյության մասին: Այն ժամանակ, յերբ խանդարված է որդանիզ-

մի կենսագործունեությունը հիվանդություն ասան-
ձին նշաններն ակտում են յերեվան գալ:

Առանձին անասունների տուբերկուլյոզը տարի-
ներ կարող է տեվեր խոշոր յեղջուրավոր անասուննե-
րի տուբերկուլյոզի նշաններ են համարվում՝ մաշկի
առածգականություն բացակայությունը, վորի փոխա-
րեն մաշկը կարծր է լինում, կենդանու հայացքը տը-
խուր, մաշկը փափրկված, կենդանին նկատելի կեր-
պով նհարում, հյութվում է, հաճախակի գարշահոտ լուծ
ե ունենում, վորը բուժման դժվար է յենթարկվում,
աչքերի փայլը կորչում է ու աչքերը փոս են ընկնում,
տեսանելի տրծաթաղանթները դժգույն են, ախորժակը
քացակայում է:

խոշոր յեղջուրավոր անասունի տուբերկուլյոզի
ժամանակ ավշային գեղձերը մեծանում են, յենթա-
ծնոտային և հետըմպանային գեղձերը մեծանում են,
բերանից, ինչպես նաև քթից առատ լորձ է հոսում,
վորն անասունի խեղդվելուն պատճառ է լինում, մեծա-
նում են նաև ախանջներ, վզի, թիակի, աճուկի շուրջը
գտնված և այլ գեղձեր:

Տուբերկուլյոզով հիվանդ կենդանիները կանգնած
են միշտ գլուխը կախ և լեզուն բերանից դուրս ընկած,
վոտքերն աջ ու ձախ տարածած: Շնչառությունը կա-
տարվում է խուփոցով ու ախոցով, մասնավորապես կեր
ուտելիս կամ ջուր խմելիս: խրոնիկ տուբերկուլյոզի ժա-
մանակ մարմնի ջեքությունը բնականի հետ համե-
մատած մի ասանձին տարբերություն չի ներկայաց-
նում, լինում է 39,5 աստիճան: Հյութվելու, քայքայ-
վելու, ինչպես նաև շնչառության ժամանակ դժացած

անհանգստություն հետեվանքով, կենդանին վոտքի վրա-
յերկաբատել մնալ չի կարող և յերկար պառկած մնա-
լուց հետո սատկում է:

6. ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼՅՈՉԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

խոշոր յեղջուրավոր անասունի տուբերկուլյոզը
լինում է զանազան տեսակ, Պայած թե հիվանդության
միկրոբները կենդանու մարմնի վոր մասում են դար-
գանում և հիվանդությունն ինչպիսի արտաքին նշան-
ներ ունի:

խոշոր յեղջուրավոր անասունը ունենում է թոքերի,
կրծի, աղիքների, լյարդի, փայծաղի, յերիկամների,
ուղեղի տուբերկուլյոզ, մարգարտախտ կամ կրծքա-
յին և վորովայնային խոռոչների շճաթաղանթների տու-
բերկուլյոզ:

Սակայն ամենից շատ վարակվում են թոքերը, վորը
կազմում է 40—80 % համեմատած մյուս տեսակների
հետ:

1. Թոքերի տուբերկուլյոզը.— Թոքերի տուբերկուլյոզի
ժամանակ վարակվում են թոքերը: Հիվանդությունն
ամենից առաջ արտահայտվում է հազով: Սկզբում հազը
լինում է հազվադեպ, կարճ, չոր և զորեղ. կենդանին
հազում է այն ժամանակ, յերբ նրա շնչավորող ճանա-
պարհների տրծաթաղանթը ցրաից զրգովում է, որի-
նակ՝ յերբ առավոտյան գոմի դռները բաց են ածում և
պաղ ողի հոսանքը ներս է մտնում, յերբ կենդանու
պաղ ջուր են տալիս, ինչպես նաև կենդանու արագ
շարժումների ժամանակ:

Թոքերի վարակման ժամանակ հիվանդությունը

լինում է յերկարատեւի: Դնալով հաղը ավելի հաճախա-
կի յե դառնում, ցավագին ու խռպոտ: Բթից հոսում
է թեւանման լորձաթարախային հեղուկ, վորը կենդա-
նին լիզելու ժամանակ հաճախ կուլ է տալիս, հի-
վանդի շնչառությունը դժվարանում է, արտաշնչման
ժամանակ կենդանին տնքում է: Թոքերի վարակման
ժամանակ հաճախ լինում է կրծքաթաղանթի տու-
բերկուլյոզային բորբոքում, ու յերբ ձեռքով սեղմում
են կրծքի վանդակի առանձին մասերը, կենդանին զգա-
ցած ցավի հետեւանքով սկսում է հազալ և աշխատում
է ճնշումից խուսափել:

Գանի հիվանդությունը դարգանում է, այնքան
կենդանու զրությունը վատանում է, հիվանդը սկսում
է նեհարել, ախորժակն անհետանում է, աշխատունա-
կությունը՝ կորչում և մինչև հիվանդության կլի-
նիկական նշանների յերեան գալը, կենդանին բացիլներ
է արտադրում և վարակը տարածելով, շրջապատի
առողջ կենդանիներին վարակում է:

Թոքերի տուբերկուլյոզի ժամանակ վարակվում
են համապատասխան ավշային գեղձերը, վորոնց ծայ-
րերը խիստ մեծանում են:

2. Կրծի տուբերկուլյոզը — Կրծի տուբերկուլյոզը
հազվադեպ է պատահում և դարգանում է աննկատելի
կերպով: Հիվանդությունը հնարավոր է լինում ճա-
նաչել նրանով, վոր վերկրծային ավշային գեղձը մեծա-
նում է և յերբեմն մեծ չափերի յե հասնում:

Կրծի տուբերկուլյոզը արտահայտվում է կրծի հե-
տեվի մեկ կամ յերկու քառորդների մեծացումով, վո-
րոնք շոշափելիս ցավազգաց չեն, տաք չեն և պինդ

են: Վորոշ ժամանակ հետո հիվանդությունն անցնում
է ինչպես հարեվան քառորդին, նույնպես և առջևի-
քառորդին, ավելի մեծանում է, և նույնիսկ յերեխայի
գլխի չափ է դառնում:

Կաթը կթելուց հետո կուրծը դառնում է թույլ,
շոշափելիս մատները տակ կարելի չե զգալ մեծ ու
փոքր մի քանի հանգույցներ, պաղ, նույնպես պինդ
և վոչ ցավազգաց:

Չնայած կրծի պնդանալուն, կաթի արտադրու-
յունը յերկար ժամանակ մնում է բնական վիճակում
և միայն հիվանդության ավելի դարգացման ժամանակ
կաթի արտադրությունը նվազում է և կաթը դառնում
է ջրիկ, դեղնավուն, իսկ հետագայում՝ ջրանման — պղ-
տոր:

Տուբերկուլյոզի բացիլները կարող են լինել թե
վարակված և թե չվարակված կրծի կաթում:

Ավելի հազվադեպ է նկատվում աղիքների, արգան-
դի, լյարդի, յերկեւմսների և այլ որգանների տուբեր-
կուլյոզ:

Վորպես այդ որգանների առանձին հիվանդու-
թյուն հազվադեպ է պատահում, սակայն այս կամ
այն որգանի տուբերկուլյոզի ժամանակ վարակը կա-
րող է անցնել նաև վերոհիշյալ որգաններին:

7. ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼՅՈՉԻ ԴԻԱԳՆՈՍՏԻԿԱՆ (ԱՌՏՈՐՈՇՈՒՄԸ)

Տուբերկուլյոզի դեմ անասնաբուժա-սանիտարա-
կան միջոցառումները ժամանակին կիրառելու հա-
մար կարեւոր նշանակություն ունի վորոշել հիվան-

դուք յուզնն այն ժամանակ, յերբ նա գտնվում է ծա-
ծուկ վիճակում, այսինքն՝ կենդանին թեպետ և հի-
վանդ է, սակայն վաղ մի արտաքին նշան չի նը-
կատվում և աննկատելիորեն վարակը տարածվում է,
վարակելով իրեն շրջապատող միջավայրը և իրեն
մոտիկ գտնվող առողջ կենդանիներին:

Տուբերկուլյոզի զարգացման սկզբում ավելի
դժվար է խոշոր յեղջյուրավոր անասունի հիվանդու-
թյան դիագնոզը դնել, վերսկսել այդ ժամանակ հի-
վանդ կենդանին դեռ բացահայտ կլինիկական նշան-
ներ չի ցույց տալիս:

Տուբերկուլյոզի բաց ձևով հիվանդ, այսինքն հի-
վանդության բացահայտ նշաններ չունեցող, սակայն
տուբերկուլյոզի բացիլներ արտադրելու ընդունակ կեն-
դանիներին հայտաբերելու համար անհրաժեշտ է բակ-
տերիոլոգիական հետազոտություն կատարել: Հետա-
զոտության յենթակա յեն հիվանդ կենդանիների խոր-
խը, կաթը, ուռուցքների պարունակությունը, իսկ
սատկած կենդանիների՝ ավշային գեղձերը և այլ վա-
րակված օրգանները:

Նկատի ունենալով, վոր խոշոր յեղջյուրավոր անա-
սունը յերբեք խորխը չի թքում, այլ կուլ է տալիս,
ուստի խորխը ստանալու համար հանձնարարվում է
խոշոր յեղջյուրավոր անասունին արհեստական կերպով
հաղացնել, վորից հետո ձեռքը տանելով ըմպանի խո-
ռոչը՝ ձեռք բերել խորխը: Ստացված խորխը համաքում
են մի մաքուր ապակյա անոթի մեջ:

Կաթը հետազոտություն համար նույնպես վերց-
նում են մաքուր ամանի մեջ 100—150 խոր.սանտ, չափով:

Նախապես կուրծք պետք է լվացվի, ախտահանվի,
կաթի ռազլին շիթերը պետք է կթվեն, իսկ ապա
պետք է վերցնել հետազոտություն համար անհրաժեշտ
չափով կաթի նմուշը: Կղկղանքը հետազոտություն
համար վերցնում են 50 գրամի չափ ուղիղ աղիքից:

Հետազոտություն համար ստացված նյութն անմի-
ջապես պետք է ուղարկել լաբորատորիա, վորտեղ
անասնաբուժը պիտի հետազոտի այն: Ստացված նյութի
տեսակի համեմատ լաբորատորիայում անասնաբուժն
այդ նյութը համապատասխան մշակման է յենթարկում,
որինակ՝ սրակում է փորձնական լաբորատոր կենդանի-
ներին՝ նրանց վարակելու և հետագայում նրանց հի-
վանդությունը հայտաբերելու նպատակով, ցանում է
միկրոօրգանիզմները հատուկ սննդաջին միջավայրում՝ նրանց
աճեցնելու համար և այլն և այդպիսի մշակումներից
հետո պատրաստում է քսուկներ ապակու վրա, հատուկ
ձևով ներկում է նրանց և ապա միկրոսկոպի միջոցով
այդ քսուկները հետազոտում: Հետազոտվող նյութի
մեջ տուբերկուլյոզի բացիլների հայտաբերումը ցույց
է տալիս տուբերկուլյոզի բաց ձևի առկայությունը
այն կենդանու մոտ, վորից նյութ է վերցված, սակայն
ցուալիկների բացակայությունը հիմք չի տալիս հաս-
տատելու, վոր կենդանին վարակ տարածող չի:

Բայց ավելի ճիշտ կերպով վորոշելու համար, թե
տվյալ կենդանին հիվանդ է տուբերկուլյոզով թե վաղ,
կիրառվում է դիագնոստիկայի մի այլ մեթոդ, տու-
բերկուլինի կոչված փորձը (տուբերկուլինիդացիա),
վորի միջոցով հայտաբերվում են խոշոր յեղջյուրավոր
անասունի տուբերկուլյոզի բոլոր տեսակները:

Տուբերկուլինը տուբերկուլոզի բացիւններից պատ-
բաստած թափանցիկ քիչ դարչնագույն մի հե-
ղուկ է, վորը լցված է լինում ապակյա փակ սրվակ-
ների մեջ: Տուբերկուլինը պատրաստվում է հատուկ
լաբորատորիաներում: Այս տուբերկուլինն առաջին
անգամ 1890 թ. ստացել է ՌՈՒԵՐՏ ԿՈՆԸ, վորը գտել
է նաև տուբերկուլոզի ցուպիկը:

Տուբերկուլինի փորձը կիրառվում է յերկու ձե-
վով՝ մաշկի մեջ, կամ աչքի մեջ սրսկելով:

Կարելի չէ գործադրել նաև յենթամաշկային ձե-
վով: Տուբերկուլինի սրսկումը կատարում է անասնա-
բուժը:

Ներմաշկային փորձը կայանում է հետևյալում.
խոշոր յեղջյուրավոր անասունի պոչի տակի ծալքերից
մեկի կաշվի մեջ անասնաբուժը շպրիցի միջոցով 0,2
խոր. սանտ. տուբերկուլին է ներարկում:

Ներարկումից հետո մաշկում գոյանում է մի փո-
քրը բշտիկ, վորը առողջ կենդանիների մոտ 5—10
րոպեից անհետանում է: Յեթե կենդանին տուբեր-
կուլոզով հիվանդ է, այդ դեպքում սովորաբար առա-
ջին որերը՝ ներարկումից 48—72 ժամ հետո կենդա-
նին հակադդում է:

Տուբերկուլին սրսկած տեղում ուռուցք է առա-
ջանում, վորը շաափելիս ցավազգաց է, տաք ու կարմ-
րած: Սրսկած տեղում լոբու մեծության կամ ավելի
մեծ ուռուցք առաջանալու դեպքում ռեակցիան հա-
մարվում է դրական, այսինքն՝ կենդանին տուբերկու-
լոզով հիվանդ է: Ընդհակառակը, յեթե նկատվում է մաշ-
կի աննշան հաստացում և դրա հետ միասին այդ տեղը

պաղ է և ցավ չի զգացվում, այդ դեպքում կենդանին
տուբերկուլոզով հիվանդ չէ:

Սակայն ամենալավ և գործնականում լայն կի-
րառվող մեթոդը աչքի փորձն է. 3—4 կաթիլ տուբեր-
կուլինը կաթեցնում են մի աչքի մեջ, իսկ մյուս աչքը
մաքուր է մնում: Դրանից վեց ժամ հետո անասնա-
բուժը կատարում է ռեակցիայի հաշվեառում, այսին-
քըն՝ ստուգում է, թե ինչպիսի փոփոխություններ են
առաջացել այն աչքում, վորի մեջ տուբերկուլին է
կաթեցված: Քանի վոր վորոշ անասուններ ավելի
ուշ են հակադդում, անհրաժեշտ է հաշվեառումը կատա-
րել հաջորդաբար 6, 9, 12 և 24 ժամ հետո:

Աչքում ստացված փոփոխությունների համաձայն
կարելի չէ հետևյալ յեզրակացությունները անել՝

1. Յեթե աչքի լորձաթաղանթը խիստ կարմրել է,
ուռել է և աչքի ներքին անկյունից թարախոտ հեղուկ
է արտահոսում, նշանակում է ռեակցիան դրական է,
այսինքն՝ անասունը հիվանդ է տուբերկուլոզով:

2. Յեթե նկատվում է աննշան կարմրություն,
արտաքին հոսություն, քիչ թարախահոսություն կամ
թարախ չի լինում՝ ռեակցիան կասկածելի չէ համար-
վում:

3. Ռեակցիան համարվում է բացասական այն
դեպքում, յերբ աչքում վոչ մի փոփոխություն չի
առաջանում:

Կասկածելի ռեակցիայի դեպքում աչքի փորձը
լրիվ նորից կրկնվում է նույն աչքում 5—7 որից:
Քանի վոր տուբերկուլոզով հիվանդներին հայտարե-
րելու համար աչքի փորձը ներկայումս ամենատարա-
տական միջոցն է հանդիսանում, ուստի խոշոր յեղջյու-

ըրա՛նոր ա՛նասուն և մասնավորապես կող կամ հորթ ձեռք բերելիս և կամ տնտեսութեան մեջ տուբերկու-
լյոզի կասկած լինելու դեպքում անհրաժեշտ է ժամա-
նակին գլխի անասնաբուժին, վերոհիշյալ փորձերի
միջոցով հիվանդներին հայտաբերելու համար:

8. ԻՆՉՊԵՍ ԿԱՆԻԵԼ ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼՅՈՋԻ ՏԱՐԱԾՈՒՄԸ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

Խոշոր յեղջյուրավոր անասունի տուբերկուլյոզի
տարածումը տնտեսութեան մեջ կանխելու համար ան-
հրաժեշտ է կիրառել մի շարք նախազգուշական միջո-
ցառումներ, վրոնց շնորհիվ հնարավոր կլինի տնտե-
սութեան մեջ վարակի մուտքը դրսից կանխել, ուժե-
ղացնել կենդանու որգանիզմը և նրանց ապահովել
անհրաժեշտ սանիտարական պայմաններով:

Ամենից առաջ՝ նոր տնտեսութուն կազմակերպե-
լիս պետք է հետեւել, վոր տյդ տնտեսութեան հա-
մար ձեռք բերվող խոշոր յեղջյուրավոր անասունն առողջ
լինի: Դրա համար ել անասունին իր սկզբնական
վայրում պետք է քննի անասնաբուժը թե տուբերկու-
լյոզի և թե այլ վարակիչ հիվանդութիւններ չկատ-
մամբ և թուլյալութիւն տա այդ վայրից անասուն
տանելու համար:

Անասունների համար կառուցված կամ հատկաց-
ված շենքերը պետք է մաքուր լինեն, լուսավոր, չոր,
ոգավետ և անասնաբուժա-սանիտարական կանոն-
ներին լիովին համապատասխան:

Դրոից բերված անասունները, յեթի այս կամ այն

պատճառով տուբերկուլինիզացիայի յենթարկված չեն,
կամ յեթի նրանց առողջական դրութիւնը կասկած է
առաջացնում, տնտեսութեան մեջ պետք յենթարկվեն
տուբերկուլինիզացիայի և պահվեն առանձին՝ մինչև նը-
րանց առողջական դրութեան պարզվել:

Տնտեսութեան մեջ յեղած խոշոր յեղջյուրավոր
անասունը տարեկան առնվազն յերկու անգամ պետք
է յենթարկի տուբերկուլինիզացիայի (գարնանը և
աշնանը)՝ առանձնացնելով դրական ուսակցիա տվող-
ներին: Կարիք յեղած դեպքում պետք է կատարչի
նաև բախտերի ողջիական հետադոտում բաց տուբեր-
կուլյոզով հիվանդներին, այսինքն բացիլ արտադրող-
ներին հայտաբերելու համար:

Անասունների շենքերը տարին յերկու անգամ
պետք է հիմնովին ախտահանվեն, իսկ տուբերկուլյո-
զով հիվանդ անասունների շինութիւնները պետք է
ախտահանվեն ավելի հաճախ՝ անասնաբուժի ցուցումով:

Տնտեսութեան ցուլը պետք է ոգտագործվի միայն
տվյալ տնտեսութեան կովերի համար: Ճուլերին այլ
հարևան տնտեսութիւնների համար ոգտագործելու
անհրաժեշտութեան դեպքում նրանք պետք է ոգտա-
գործվեն միայն արհեստական սերմնավորման համար,
իսկ տնտեսութեան վերադառնալուց հետո անպայման
պետք է յենթարկել տուբերկուլինիզացիայի: Առանձին
տնտեսութեան սպասարկող անձնակազմը պետք է
աշխատի արտահոստով, վորը աշխատանքից հետո
մուտ է տվյալ տնտեսութեան մեջ:

Կողմակի անձանց մուտքը տնտեսութեան բոլո-
րովին պետք է արգելի: Պաշտոնական գործերով յի-
կող մարդկանց կարելի յի թույլ տալ մտնել անասուն-

ների շենքերը միայն անասնաբուժի և վարչության
թույլտվությամբ:

Տնտեսությունն սպասարկող անձնակազմը տու-
բերկույրդից ազատ պետք է լինի և նրանք պարբե-
րաբար պետք է յենթարկվեն բժշկական քննության:

Տնտեսության մեջ գտնվող այլ անասունները,
վորոնք յենթակա յեն տուբերկույրդի (խոզեր, թրո-
չուններ, այծեր և այլն), նույնպես պետք է յենթարկ-
վեն պարբերական անասնաբուժական քննության
և նրանց վերաբերյալ պետք է կիրառել այն բո-
լոր միջոցառումները, վորոնք կիրառվում են խոշոր
յեղջյուրավոր անասունների վերաբերյալ՝ տուբերկու-
յրդի մուտքն ու տարածումը տնտեսության մեջ կան-
խելու համար:

9. ՊԱՅՔԱՐԻ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԸ ԽՈՇՈՐ ՅԵՂՋՅՈՒ- ՐԱՎՈՐ ԱՆԱՍՈՒՆԻ ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼՅՈՋԻ ԴԵՄ

Ինչպես տեսանք, խոշոր յեղջյուրավոր անասունն
տուբերկույրդի դեմ պայքարի միջոցառումներից մեկն
է անասունների պարբերական տուբերկուլինիզացիան,
տարին առնվազն յերկու անգամ:

Յեթե այդպիսի պարբերական տուբերկուլինիզա-
ցիայի ժամանակ հայտաբերվում են տուբերկուլյոզով
հիվանդներ կամ յեթե տնտեսության մեջ հայտաբեր-
վում են տուբերկուլյոզի կլինիկական նշաններով հի-
վանդ անասուններ, այդ դեպքում պետք է կիրառվեն
այնպիսի միջոցառումներ, վորոնց միջոցով հնարավոր
կլինի ժամանակին վերջ տալ հիվանդությանը տվյալ
տնտեսության մեջ և կանխել հիվանդության տա-

րածումն այլ անտեսությունների անասուններին, ինչ-
պես նաև մարդկանց մեջ:

Բայց տուբերկուլյոզի կլինիկական նշաններ ունե-
ցող կամ բախտերի ուղիական հետադուրության միջոցով
հայտաբերված հիվանդ կենդանիները, անկախ նրանց
ցեղական, արտադրական և այլ հատկանիշներից, վ
ր-
պես վտանգավոր և բացահայտ վարակ տարածողներ,
յենթակա յեն սպանելի:

Տուբերկուլինիզացիայի ժամանակ դրական ռեակ-
ցիա տվող, սակայն բաց տուբերկուլյոզի կլինիկական
նշաններ չունեցող անասուններին համար պետք է
առանձնացվեն մեկուսացված հատուկ տնտեսություն-
ներ (տուբերկուլինային տնտեսություն), ֆերմա-
ներ, վորտեղ կենդանիները պահվում են այլ անտե-
սություններից մի անգամայն առանձնացված վիճա-
կում:

ԲՈՎԱՆԳԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Գյուղատնտեսական անասունների աուրերկրայուղը . . .	3
2. Տուրերկրայուղի աուրաժուհն ու նրա անտեսական նշանակու- թյունը	5
3. Տուրերկրայուղի պատճառները	6
4. Վարակի աուրաժման հանապարհները	9
5. Տուրերկրայուղի եյուրյունն ու նշանները	12
6. Տուրերկրայուղի տնտեսները	15
7. Տուրերկրայուղի գիտադնոտանկան (ախտորոշումը)	17
8. Ինչպես կանխել ու բերկրայուղի աուրաժումը անտեսու- թյան մեջ	22
9. Պաշտարի միջոցառումները թաղոր յեղջյուրաժուր անասունի աուրերկրայուղի դեմ	24

Պատ. խմբագիր՝ Գ.Ր. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Տեխ. խմբագիր՝ Լ. ՈՂԻՆՅԱՆ
Սրբագրիչ՝ Մ. ՇԱՐՏԻՆՅԱՆ

Գլավիտի-լիագոր՝ 9230 Հրատ. Մ. 1965

Պատվեր 287: Տերաժ 2000

Հանձնված է աուրադրության 1939 թ. հունիսի 22-ին

Ստորագրված է աուրադրության համար 1939 թ. նոյեմբե-
րի 10-ին

<< Ազգային գրադարան

NL0285835

9476 16 400.

617

8319